

Hubert Szramka

Akademia Rolnicza w Poznaniu

ROLA GOSPODARKI LEŚNEJ W ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH W POLSCE

1. Wstęp

Leśnictwo i rolnictwo związane są ze sobą od zawsze, współdziałając dla dobra ludności żyjącej na wsi. Niekiedy też dochodziło i dochodzi do konkurencji między tymi działami gospodarki o ziemię. Oba te działy gospodarki współprzyczyniają się też do rozwoju obszarów wiejskich, tworząc miejsca pracy, rozwój infrastruktury i wpływając na stan środowiska przyrodniczego. Obecnie, w związku z dużym zapóźnieniem rozwojowym oraz wyludnianiem się obszarów wiejskich w wielu regionach kraju, szczególnego znaczenia nabierają aktywizacja i rozwój tych obszarów. Znane są pozytywne przykłady współpracy leśnictwa i rolnictwa w aktywizacji obszarów wiejskich. Wymagają one upowszechnienia i dopracowania metod współpracy między administracją leśną i samorządową. Celem opracowania jest wskazanie funkcji, jaką leśnictwo pełni i może pełnić w procesie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, oraz wskazanie wypracowanych metod postępowania, które w znacznym zakresie mogą być przeniesione do innych podmiotów prowadzących działalność na tych obszarach. Ponadto, oczywisty wpływ leśnictwa na obszary wiejskie upoważnia do przedstawienia kierunków rozwoju obszarów wiejskich, wykorzystujących doświadczenia programów leśnych w tym zakresie.

2. Ekologizacja leśnictwa a rolnictwo

Leśnictwo od zarania dziejów pełniło funkcje ekologiczne. Jakkolwiek funkcje te nie były artykułowane, bo nie było świadomości ich istnienia, a zatem i potrzeby ich określania, jednakże funkcje ochronne, klimatyczne i inne były przez las spełniane. Z chwilą zorganizowania leśnictwa na podstawach naukowych, co nastąpiło w połowie XIX w. w momencie opracowania teorii „lasu normalnego”, zostało ono nakierowane na pełnienie głównie funkcji produkcyjnej związanej z produkcją drewna i innych produktów ubocznego użytkowania lasu. Jednakże i wówczas funkcje

pozagospodarcze były znane i doceniane, często przy okazji pełnienia funkcji produkcyjnych. Obecnie w Polsce cała gospodarka leśna opiera się na zasadach ekologicznych. Wynika to bezpośrednio z *Ustawy o lasach* z 1991 r. oraz *Polityki leśnej państwa* z 1997 r. Zgodnie z zapisami zawartymi w *Ustawie o lasach...* [1991, art. 7], trwale zrównoważoną gospodarkę leśną prowadzi się według planu urządzenia lasu, z uwzględnieniem w szczególności następujących celów: 1) zachowania lasów, 2) ochrony lasów, 3) ochrony gleb, 4) ochrony wód, 5) produkcji, na zasadzie racjonalnej gospodarki, drewna oraz surowców i produktów ubocznego użytkowania lasu.

W hierarchii celów zwraca uwagę to, że cel produkcyjny jest na ostatnim miejscu, a na pierwszym, cele społeczne i ekologiczne i celom tym podporządkowana jest gospodarka leśna w Polsce.

Potwierdzeniem prowadzenia zrównoważonej i wielofunkcyjnej gospodarki leśnej, również (a może przede wszystkim) z ekologicznego punktu widzenia jest poddanie gospodarki leśnej w Polsce procesowi certyfikacji w międzynarodowym systemie FCS (*Forest Stewardship Council*). Obecnie prawie 95% lasów państwowych przeszło pozytywnie proces certyfikacji, tylko jedna (na 17) regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Krośnie nie uzyskała certyfikatu. Problemy z pomyślną certyfikacją gospodarki leśnej w tym regionie wynikają m.in. ze struktury własności lasów. W Polsce opracowano też zestaw wyróżników charakteryzujących gospodarkę leśną opartą na podstawach ekologicznych. Ekologizacja rolnictwa – o wiele trudniejsza niż leśnictwa – może korzystać z osiągnięć leśnictwa. Wydaje się, że na obecnym etapie wiedzy i doświadczeń rolnictwo w większym zakresie powinno wykorzystywać ochronne funkcje lasów i zadrzewień oraz doświadczenie leśnictwa w zakresie wdrażania proekologicznego sposobu gospodarowania. Na obszarach o intensywnej gospodarce rolnej, z reguły ubogich w lasy, ważniejsze funkcje ekologiczne w stosunku do rolnictwa mają zadrzewienia niż lasy. Pełną listę funkcji zadrzewień przedstawił m.in. Zajączkowski [2005, s. 23].

Niektóre z funkcji mają znaczenie regionalne, inne – lokalne. Wszystkie jednak wpływają na ekologizację rolnictwa i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. Cytowany wyżej autor omawia szczegółowo wpływ różnych funkcji zadrzewień na rolnictwo. Lasy i zadrzewienia podnoszą atrakcyjność turystyczno-wypoczynkową terenu przez: 1) działania filtracyjne w stosunku do pyłów i gazów zawartych w powietrzu, 2) zwiększanie wilgotności powietrza, 3) tłumienie hałasu, 4) zacienianie terenu, 5) wydzielanie bakteriobójczych i odstraszających fitocydów, 6) emisję ujemnie naładowanych jonów przez niektóre gatunki roślin.

3. Leśnictwo a rozwój obszarów wiejskich

Lasy i gospodarka leśna spełniają bardzo istotną funkcję w rozwoju obszarów wiejskich, a w niektórych regionach wręcz decydują o rozwoju tych obszarów. Leśnictwo oddziałuje na rozwój obszarów wiejskich przez: 1) stwarzanie warunków

egzystencjalnych, 2) tworzenie miejsc pracy, 3) rozwój infrastruktury, 4) wpływ na jakość środowiska przyrodniczego, 5) sprzyjanie rozwojowi eko- i agroturystyki, 5) edukację przyrodniczą i ogólną, 6) wpływ na wykorzystanie dotacji unijnych.

Wydaje się, że z punktu widzenia społeczności lokalnej najważniejszym zadaniem gospodarki leśnej w rozwoju obszarów wiejskich jest tworzenie dodatkowych miejsc pracy. W tradycyjnie rozumianej gospodarce leśnej liczba miejsc pracy jest ograniczona i zagospodarowana. Praktycznie wszystkie prace leśne wykonują Zakłady Usług Leśnych, tzw. ZULe. Lasy Państwowe praktycznie nie zatrudniają pracowników na stanowiskach robotniczych. Istnieją natomiast możliwości pracy w zakresie usług pozagospodarczych świadczonych przez lasy, związanych z szeroko rozumianą turystyką, rekreacją, wypoczynkiem, edukacją i in. Bardzo trudno jest ustalić liczbę osób pracujących w lesie, albowiem bardzo silnie rozwinięta jest tzw. szara strefa zatrudnienia w zakładach usług leśnych. Według danych rocznika statystycznego z 2004 r. w leśnictwie pracuje ponad 7,5 tys. firm, z których 3,3 tys. to firmy jednoosobowe i 4,2 tys. to firmy wieloosobowe zatrudniające łącznie około 15 tys. osób. Jednakże, ze względu na zjawisko szarej strefy, sądzi się, że zatrudnianych jest 30-40 tys. osób. Całkiem nową (od paru lat) formą zatrudnienia jest wydzierżawienie parkingów i pól namiotowych, za które pobierane są opłaty. Jest to związane z rozwojem ruchu turystycznego i wypoczynkowego w lesie. Wydaje się, że tego rodzaju usługi będą się rozwijać. Nową sferą usług, którą Lasy Państwowe chcą przekazać firmom prywatnym, są usługi edukacyjne. Do tej pory usługi edukacyjne jednostki Lasów Państwowych świadczą nieodpłatnie, a prowadzone są one głównie w Leśnych Kompleksach Promocyjnych (LKP), salach edukacyjnych i ścieżkach przyrodniczych występujących praktycznie przy każdym nadleśnictwie. Rolę Leśnych Kompleksów Promocyjnych w rozwoju obszarów wiejskich przedstawił Szramka [2005, s. 408]. Obecnie w Polsce istnieje już 19 takich obiektów. Od lat widzi się możliwość dodatkowego zatrudnienia ludzi przy pracach zalesieniowych, na co zwrócił uwagę m.in. Adamowicz [2005, s. 9].

W celu pełnego, racjonalnego i kontrolowanego rozwoju obszarów wiejskich na bazie pozytywnego oddziaływania lasów i leśnictwa konieczna jest współpraca i koordynacja działań administracji leśnej, samorządowej oraz właścicieli biur i zakładów świadczących usługi turystyczno-rekreacyjne. Dobrym przykładem takiej współpracy jest próba przeniesienia do polski francuskiego projektu RETROUVANCE, na terenie Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Lasy Rychtalskie” oraz okolicznych gmin [Szramka 2005, s. 410]. Dzięki temu projektowi można uruchomić aktywność miejscowej ludności i przyczynić się do promocji dziedzictwa kulturowego regionów. Istnieją przykłady nadleśnictw z całej Polski, które we współpracy z gminami odtworzyły czy polepszyły stan istniejących drobnych cieków wodnych, w ramach programu „małej retencji”. Lasy Państwowe zainteresowane są poprawianiem warunków wodnych na terenach leśnych i przyległych w celu poprawy warunków wzrostu i rozwoju drzewostanów oraz życia zwierzyny. Jednocześnie przez budowę lub odbudowę zniszczonych śluz i przepustów tworzą się niewielkie

spiętrzenia wody, a powstałe mikrozaławy wzbogacają atrakcyjność turystyczną terenu, co przekłada się na zwiększony ruch turystyczny i rekreacyjny. Lasy Państwowe są również zainteresowane remontami lokalnych dróg i mostów ułatwiających wywóz drewna z lasu, ale jednocześnie zwiększających dostępność terenów leśnych dla przeciętnego człowieka. W rozwój tej infrastruktury doskonale mogą być zaangażowane fundusze unijne, do których dostęp mają gminy, a nie Lasy Państwowe, ze względu na formę własności. Jak podaje Ziemblicki [2005, s.149], Lasy Państwowe nie mogą w zasadzie korzystać w sposób bezpośredni z funduszy unijnych, mogą jednak to zrobić w sposób pośredni, głównie poprzez gminy. Stąd też jest duże zainteresowanie nadleśnictw współpracą z gminami w zakresie uczestnictwa w programach unijnych dotyczących rozwoju obszarów wiejskich i ochrony środowiska. Zresztą przykłady takiej współpracy już występują w różnych regionach kraju. Dynamiczny i niekontrolowany rozwój ruchu turystyczno-rekreacyjnego może przyczyniać się do powstania konfliktów na obszarach wiejskich. Przejawy takich konfliktów (na szczęście lokalnych) są widoczne na terenach leśnych, na których niektóre grupy społeczne uzurpują sobie prawo do wyłącznego korzystania z ich walorów (np. konflikty: myśliwi-grzybiarze, koniarze-cykliści-piesi i in. Nad łagodzeniem tych konfliktów należy pracować już w momencie promowania obszarów wiejskich.

Podsumowując rozważania na temat wpływu leśnictwa na rozwój obszarów wiejskich, można stwierdzić, że wpływ ten jest bardzo duży. W niektórych rejonach Polski leśnictwo i turystyka z nim związana są jedynymi czynnikami wpływającymi na promocję i rozwój tych obszarów.

4. Podsumowanie

Leśnictwo polskie realizuje wielofunkcyjną i zrównoważoną ekologicznie gospodarkę leśną już kilkanaście lat. Zostały opracowane cele, zasady i wskaźniki charakteryzujące leśnictwo prowadzone na podstawach ekologicznych. Cele i zasady prowadzenia wielofunkcyjnego i zrównoważonego leśnictwa zawarte są w *Ustawie o lasach...* i *Polityce leśnej państwa*. Polskie osiągnięcia w prawodawstwie i wdrażaniu proekologicznej gospodarki leśnej wyprzedzają osiągnięcia wielu państw i zalecenia Unii Europejskiej. Dlatego leśnictwo polskie jest wzorem dla innych państw w zakresie organizacji, zarządzania i wdrażania wielofunkcyjnej, zrównoważonej gospodarki leśnej. Może też być dobrym przykładem naśladowania przez rolnictwo polskie, z uwzględnieniem specyfiki rolnictwa, w zakresie ekologizacji gospodarki rolnej. Szczególnie ważne są propozycje wykorzystania wielorakich funkcji za drzewień. Pełna akceptacja zasad gospodarowania na podstawach ekologicznych wymaga jednak wzrostu świadomości społeczeństwa oraz zabezpieczenia instrumentów prawnych, organizacyjnych i ekonomicznych promujących takie sposoby gospodarowania.

Leśnictwo jest również bardzo ważnym czynnikiem rozwoju i aktywizacji gospodarczej obszarów wiejskich. Leśnictwo, dając prace kilkudziesięciu tysiącom

ludzi, przyczynia się do hamowania procesu wyludniania obszarów wiejskich, dostarcza środki finansowe do normalnego życia oraz stwarza poczucie bezpieczeństwa socjalnego. Wysoka jakość ekologiczna środowiska leśnego i bezpłatne dostarczanie pozaprodukcyjnych usług powodują, że na obszarach wiejskich w pobliżu lasu rozwija się gwałtownie ruch turystyczno-rekreacyjny, w formie zarówno zorganizowanej, jak i indywidualnej. Zbyt rozwinięty, niezorganizowany i niekontrolowany ruch turystyczno-rekreacyjny może prowadzić (w niektórych miejscach już to zjawisko występuje) do konfliktu z innymi funkcjami lasów. Stąd też konieczna jest współpraca organów administracji leśnej, samorządowej i organizatorów masowego wypoczynku w zakresie dopracowania zasad bezkonfliktowego korzystania z wielofunkcyjnej gospodarki leśnej. Administracja Lasów Państwowych od lat we własnym zakresie promuje i wprowadza w życie zrównoważoną i wielofunkcyjną gospodarkę leśną, szczególnie w leśnych kompleksach promocyjnych jako obiektach pilotażowych. Przenosi też na grunt polski pomysły i rozwiązania organizacyjne stosowane w innych krajach. Lasy Państwowe są też zainteresowane współpracą z innymi organizacjami promującymi gospodarowanie na podstawach ekologicznych, udostępniając własne doświadczenia i proponując wspólne inwestycje, czym przyczyniają się do rozwoju obszarów wiejskich.

Literatura

- Adamowicz K., *Próba wskazania roli zalesień w polityce agrarnej i w rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, „Roczniki Naukowe SERiA”, T. VII, Z. 4, Warszawa–Poznań 2005, s. 9-13.
- Szramka H., *Rola leśnych kompleksów promocyjnych w rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, „Roczniki Naukowe SERiA”, T. VII, Z. 4, Warszawa–Poznań 2005, s. 408-411.
- Ustawa o lasach z 28 września 1991 r.*, DzU nr 101, poz. 444.
- Zajączkowski K., *Regionalizacja potrzeb zadrzewieniowych w Polsce*, Instytut Badawczy Leśnictwa, Warszawa 2005.
- Ziemblicki M., *Analiza możliwości pozyskiwania dodatkowych przychodów w Lasach Państwowych na przykładzie regionalnej dyrekcji Lasów Państwowych w Toruniu*, praca doktorska, Katedra Ekonomiki Leśnictwa AR w Poznaniu, AR, Poznań 2005.

THE PART OF FOREST ECONOMY IN DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN POLAND

Summary

The possibility of agriculture and forestry co-operation regarding the development of rural areas of Poland was introduced by the author in his work. The first part presents the process of ecological changes in forestry and making the effort to implement these changes in agriculture. The second part shows the actions taken by the State Forests regarding the promotion of versatile and balanced forest economy. The emphasis is also put on the influence of the actions taken regarding the development of rural areas, especially pertaining to the creation of new work places. The author points to the importance of the afforestations in raising the value for the tourism and rural recreation areas as well.